

Annekee Schilthuis-Stokvis: Ploegen op rotsen (1991)

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 12 oktober 1991

Inleiding

De papieren van de vrouw in de kerk stonden er slecht voor toen Annekee Schilthuis-Stokvis in 1979 bij de sectie *De vrouw in de kerk en samenleving* kwam:

‘Er was niets, dus het hele veld moest verkend en beschreven worden. De kerken namen altijd een paternalistische houding aan: wat moeten wij voor vrouwen doen? Op die vraag zeiden wij: luisteren naar vrouwen. Wij, dat waren de leden van de sectie van de Raad van kerken. Er moet plaats zijn voor vrouwen in de kerk en haar stem moet gehoord worden. Dat betekent dat de kerk moet veranderen. De kerken moesten vrouwen gaan benoemen in de sectie. Dat was voor ons een risico, want wie zouden zij benoemen? Onze lijn was progressiviteit, feminisme, een luis in de pels van de kerk zijn.

Alles liep parallel met het ontstaan van feministische theologie in Nederland. Je kunt ervoor kiezen om de gemiddelde stem van de doorsnee vrouwen in de vrouwenverenigingen te vertegenwoordigen, maar wij als sectie kozen voor een kritische kijk op de kerk. Volgens onze opdracht van de Wereldraad moesten wij laten zien dat de kerken een gemeenschap zijn waar vrouwen en mannen gelijke verantwoordelijkheid dragen.’

Heeft de sectie niet het onheil over zichzelf afgeroepen door te kiezen voor feministische theologie, terwijl de kerk nog nauwelijks toe was aan bevrijdingstheologie?

‘Het is maar wat je onheil noemt. De Raad van kerken was daar wel aan toe. De Raad stond open voor mensenrechten, er werd gesproken over Zuid-Afrika en racisme. In de Raad van kerken worden dingen aan de orde gesteld die zowel maatschappelijk als theologisch vernieuwend zijn. Daar is dat gemakkelijker dan in de afzonderlijke synodes of de bisschoppenvergadering. Wat wij op tafel legden, moest aan de orde komen. En het is er aan de orde gekomen, alleen nog niet zo dat je het gevoel hebt dat iedereen het toejuicht en begrijpt.

Een voorbeeld van de beginjaren is het boekje *Blikopener*, met gedachten van vrouwen over huwelijk, relaties en pastoraat. Nu eens niet een onderzoek van theologen die het allemaal weten. De vraag was wat de kerken ermee zouden doen. Dat was in het begin weinig, want er

waren geen instituten voor. Nu heeft de vrouwenbeweging meer vorm gekregen. Er is een netwerk op allerlei niveaus ontstaan dat in 1987 de Vrouwensynode heeft georganiseerd. Er is een vorm van zeggenschap gekomen waarin de vrouwenbeweging met aanbevelingen of stellingen benoemt wat belangrijk is. Dat is een prima middel gebleken. De sectie kan op haar stoel in de raad nu zeggen: dat moet volgens de vrouwen aan de orde komen.'

Is die gestructureerde vrouwenbeweging de geluidsversterker van de sectie geworden? Of heeft de vrouwenbeweging het werk van de sectie overgenomen?

'Er zijn groepen in het hele land ontstaan. In de vormingscentra, vooral binnen Kerk en Wereld, gebeurde veel. Ik deed mee. De vrouwenbeweging werd zichtbaar, ook in de kerk.'

Is die beweging van vrouwen nog wel een beweging van de kerk, of staat zij op zichzelf met hier en daar raakvlakken met de kerk?

'Wat ze met de kerk gemeen heeft, is de religie, haar wortels in de bijbel, maar zij is een vrije beweging. Toen ik met dit werk begon, hoopte ik dat dit zou ontstaan. Het is veel leuker en natuurlijker. Het is oecumenisch en open, creatief en levendig. We zijn samen met een groot bewustwordingsproces bezig en het is meegenomen als de kerken daar ook nog van profiteren. Wij vrouwen leven en denken minder in structuren.'

Tegelijkertijd bleef u pleiten bij de kerken. Hoe ging dat?

'Je bent bezig met twee dingen. De beweging neemt andere structuren aan dan de kerk. Ik moest de kerken raad geven hoe zij zichzelf zo konden veranderen dat vrouwen belangrijk werden in de kerk. De kerken emanciperen en dat is moeilijk. Intussen zie je de vrouwenbeweging sterker worden en nu vraag ik me af of de integratie nog mogelijk is. De vrij sterk gestructureerde vrouwenbeweging kan nu onafhankelijk van de kerken bestaan. Materieel niet, want ze heeft financiën en functionarissen nodig, maar geestelijk wel. De kerken doen zichzelf tekort als ze niet veranderen.'

Hoe hebt u het ondergaan dat de kerken zich weinig veranderen?

'Voor mij is het zinloos door te gaan. Dat zeg ik ronduit. Ik kan dit niet meer. Sommigen hebben gezegd: wat jij doet, is ploegen op rotsen. Zo heb ik het gevoeld. Het is geen teleurstelling, maar meer de constatering: als er geen verandering komt, moet ik daar niet meer zitten. Ik heb een enorme afkeer van die structuraliteit gekregen, van dat patriarchale. Voor mij is dat het meest zichtbaar geworden bij de voordracht van Riet Bons-Storm. We gingen met een stel vrouwen naar de benoemingscommissie TWO om haar benoeming te bepleiten. Daar zat een aantal heren zo'n beetje achterover geleund. We werden bij de gratie Gods binnengelaten.

Wij wilden met onze argumenten verduidelijken dat er nu eindelijk eens een vrouwelijke hoogleraar moest komen als ondersteuning van de vrouwenbeweging. We hebben Tine Halkes gehad en dat is het dan. Waarom zouden de protestantse kerken ook niet een vrouw benoemen? Op die ontmoeting ben ik afgeknapt. Je bent jaren bezig om in de kerken te pleiten en ze zeggen ja, inderdaad, het is allemaal prachtig, maar zodra er zich een kans voordoet, maken ze het niet waar.

De voorzitter van de commissie vroeg: wie van jullie voert het woord, want we hebben weinig tijd. Dat is dan de kerk. Achteraf zeiden ze dat we waardig het woord hadden gevoerd, maar ik ben geschrokken van de sfeer en de structuur die daar op je af komen. De sfeer van een groot mannengezelschap rondom een ovale tafel en in dat gezelschap zat één jonge vrouw, een studente, omdat er vanuit die kring ook iemand moest zijn. Het was een vrouw die in dat

gezelschap niets te zeggen had. Er hoeft geen woord gesproken te worden je hoeft alleen maar te kijken en je ziet hoe de zaak in elkaar zit; de manier van praten en de stijl, ja de macht die daar zichtbaar wordt, de ondoordringbaarheid, de belachelijkheid ook. Je voelt jezelf zo belachelijk dat je daar iedere keer weer voor de vrouwenzaak zit te pleiten. Voor mij is het vanzelfsprekend dat ik als vrouw over kerk en maatschappij meedenk, maar in de kerk moet je doen alsof je iets uitzonderlijks bent, daar moet je je zaak bepleiten.

De Kerkendag van het Conciliair Proces is voor mij ook een breekpunt geweest. Ik zat in de stuurgroep omdat het thema machtsongelijkheid tussen vrouwen en mannen door vrouwen als extra aan het CP was toegevoegd. Voor de Kerkendag hebben we een goed programma gemaakt over machtsongelijkheid. Niet op een rancuneuze, maar op een creatieve manier waarop ook de dingen die al door vrouwen waren gedaan naar voren kwamen. Op die dag is er een 'commitment' aangenomen met een piepklein regeltje eraan toegevoegd, dat de kerken nu toch eens bezig zouden gaan met de maatschappelijke positie van vrouwen.

Ons programma was één van zes hoofdprogramma's op die dag en aan het eind van die dag moest ik bij het persbureau constateren dat er van het programma in onze tent, waar duizend mensen waren geweest, niet eens een persbericht was gemaakt. Het was weer hetzelfde: ach, het is niet zo belangrijk wat de vrouwen zeggen en doen. Daar word je zo moe van. Ik voel me leeggezogen.'

Heeft de ontwikkeling van de vrouwenbeweging aan uw verwachting beantwoord?

'Daar moet ik een dubbel antwoord op geven. Ja, meer dan dat. Ik realiseer me nu hoe goed ik het vind en hoeveel voldoening het mij in die tien jaar heeft gegeven. Er is een eigensoortige structuur ontstaan die overeenkomt met onze denktrant waar gelijkwaardigheid en beweeglijkheid is en waar ongelijktijdigheid vorm krijgt.

Ik heb altijd gezocht naar een vorm waarin beweeglijkheid, dynamiek en gevarieerdheid vorm konden krijgen en dat is niet gemakkelijk. In die vorm is er een mogelijkheid voor elke vrouw om mee te doen. Je hoeft je niet aan te sluiten bij een leer, je hoeft geen dogma's te onderschrijven, je hoeft je niet per se met alle problemen bezig te houden.

Ik denk wel dat het belangrijk is dat we niet alleen onze eigen belangen behartigen, maar ook op andere terreinen onze mening vormen en daarbij moeten we niet zachtzinnig zijn. We willen toch zoeken naar een andere vorm van leven, naar andere waarden en normen. Daarbij denk ik aan de zorg voor elkaar. Niet het economische, het geld verdienen of de positie in de maatschappij zijn de dingen waardoor je meetelt, maar de menselijkheid en de liefdevolle aandacht: dat wat we feminine waarden noemen. Het is belangrijk dat we daar trouw aan blijven. Het is pas goed als we iets kunnen veranderen in het perspectief van een humane maatschappij. Wat humaan is, zullen we telkens moeten bedenken. Dat is de functie van het christelijk geloof, telkens terugkeren naar waar je begonnen bent. Waar zijn we mee bezig en is het werkelijk in overeenstemming met de weg van Christus?'

Uw antwoord was tweeledig: waarin zegt u nee?

'Dat nee is misschien persoonlijk. Als studiesecretaris stond ik in het midden van de kerk en de vrouwenbeweging. Ik had behoefte aan een denkgroep, een vrouwenbureau. Ik heb een tijd gewacht op die ondersteuning, maar het was niet vol te houden. Ik vind dat de vrouwenbeweging te lang heeft gearzeld. Maar misschien vergis ik me en is nog teveel in een kleine bovenlaag uitgedacht. Dat heeft te maken met de onervarenheid en het gebrek aan

zelfvertrouwen van vrouwen. Zoals het nu is, vind ik het okay. Ik hoop dat de nieuwe studiesecretaris kan steunen op de structuur van vrouw-kerk-beleid.'

U zegt: ik ben leeggezogen. Betekent dat u ook afstand neemt van de vrouwenbeweging?

'Ja, ik ben leeg en dat wil zeggen dat ik voorlopig niet actief zal zijn in de vrouwenbeweging. Dat heb ik nu nodig. Ik wil op een vrije manier nadenken over wat er in onze cultuur gebeurt. Meewerken aan de vrouwenbeweging vond ik belangrijk, maar na al die jaren heb ik het gevoel dat het mijn blik heeft vernauwd. Nu wil ik er buiten gaan staan en kijken wat het geheel is.

Ik ben moe, maar ook tevreden. Nu ik er los van sta, zeg ik: dat waren twaalf jaren en wat zijn twaalf jaren op al die eeuwen? Ik wil mijn leven niet vereenzelvigen met het doel. Ik vind het een zaak van geloof dat mijn ziel en zaligheid niet samenhangen met het bereiken van het doel.'